

TERRA SCYTHICA

NEMZETKÖZI RÉGÉSZETI SZIMPÓZIUM AZ ALTÁJBAN

Istvánovits Eszter

kandidátus, régész, tudományos titkár
Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
istvanov@jam.nyirbone.hu

Kulcsár Valéria

kandidátus, docens
Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék
h13609kul@ella.hu

2011. augusztus 18. és 23. között az Orosz Tudományos Akadémia Szibériai Tagozatán belül működő novoszibirszki Régészeti és Néprajzi Intézet, valamint a Német Régészeti Intézet (DAI) Eurázsiai Részlegének szervezésében került sor a *Terra Scythica* című nemzetközi szimpóziumra. A szakmai esemény helyszíne az Altáj-hegységben található Gyenyiszova-barlang melletti régészeti bázis volt. A híres paleolit lelőhelyen, ahol az utóbbi években szenzációs hominida leletek kerültek elő, mintegy harminc éve folyik ásás. A nemzetközi kutatás zarándokhelyévé vált barlang közelében a novoszibirszki központ kutatóbázist alakított ki, amely gyakran szolgál konferenciák színhelyétül.

Ezúttal tizenegy ország (Japán, Kína, Dél-Korea, Mongólia, Kazahsztán, Oroszország, Ukrajna, Bulgária, Lengyelország, Magyarország, Németország) régészei voltak hivatalosak a tanácskozára.

A konferencia fő témája Terra Scythica, az Észak-Kínától a Kárpát-medencéig húzódó hatalmas térségben a vaskorban megtelepedett szkíta kultúra volt. A tanácskozás több szempontból közelítette meg a vizsgált korszakot, nemcsak régészeti, hanem művészet-

történeti (szkíta-szibériai állatstílus) és történeti előadások is elhangzottak, komoly hangsúlyt kaptak az interdiszciplináris tanulmányok (dendrokronológia, paleogenetika). Jól követhető volt az a folyamat, hogy a korszak kutatásában eddig bizonyítottnak látszó tételek és axiómák borulni látszanak, főként, ami a kronológiai kérdéseket illeti.

Ez nem is meglepő, tekintve, hogy a szkíta kultúra, amelyet a már említett óriási területen azonos művészeti stílus, az ún. szkíta-szibériai állatstílus, fegyverkészlet (s az azzal járó harcművészet), és a harcászatot ugyancsak meghatározó lószerszám jellemez, ugyanakkor számtalan helyi különbséggel tűnik ki egy-egy régióban. Hogy hazai pályáról induljunk el, az alföldi szkítának nevezett kultúra csak nyomaiban emlékeztet a „klasszikus” szkíta Fekete-tenger partvidéki sztyeppei népességre, akár az életmódot, akár az anyagi kultúrát vizsgáljuk. A kulturális tömb másik periferiáját, a szibériait tekintve pedig megintcsak számos eltérést tapasztalunk. Az utóbbi évtizedek kutatásában egyre inkább a különbségekre és ezek elemzésére helyeződött a hangsúly. Az újabb idők interdiszciplináris irányvonalában a hagyományos antropológia

mellett mindinkább súlyt kap a paleogenetika: a DNS-minták vizsgálata. Jó példa a komplex tanulmányokra az ún. paziriki kultúra etnikai összetevőiről beszámoló Vjacseszlav Ivanovics Mologyin akadémikus előadása, a konferencia talán legátfogóbb prezentációja.

A paziriki kultúra a hegyvidéki Altáj szkíta kori, Kr. e. VI–II. századi népességét foglalja magába. Kutatása már a XIX. században megindult (Vaszilij Vasziljevics Radlov), az első híres kurgánokat az 1920-as években tárták fel (Szergej Ivanovics Rudenko, Mihail Petrovics Grjaznov). A jégbe fagyott sírkamrákban hihetetlen épségben őrződtek meg a temetkezésekbe került szerves anyagok is, ennek köszönhetően eredeti pompájukban láthatók a szentpétervári Ermitázsban a kurgánokban lelt nemezszőnyegek, fa- és bőr applikációk, fából faragott és a jellegzetes szkíta állatstílussal díszített lószerszám-alkatrészek, egy teljesen rekonstruált halottas kocsi és még hosszan sorolhatnánk. Az újabb szenzációkra az 1990-es évekig kellett várni, amikor az Ukok-fennsíkon, a Dél-Altájnak ezen a nehezen megközelíthető és szélsőséges klímájú vidékén, több lelőhelyen (Ak-Alaha, Verh-Kaldzin) találtak jégbe fagyott és ezáltal tökéletesen megőrződött szkíta kori múmiákat. A selyemingben, gyapjúsoknyában, nemezharisnyában eltemetett „ukoki hercegnő” romantikus elnevezése ellenére nem tartozott a „felső tízezerhez”, alighanem sámán lehetett. Natalja Viktorovna Poloszmak, az egyik feltáró arról beszélt, hogy az újabban előkerült leletek alapján a tetoválás nemcsak a társadalmi piramis csúcsán lévőeknek járt ki, hanem a közösséghez tartozást jelezte. A tetoválás egyébként az itt eltemetett és mumifikált emberi testek vállán, lábán, sőt még ujjpercein is megfigyelhető volt. (Csak közbevetőleg: a „hercegnő” megtalálása után a helyi

hatóságok – az Orosz Föderáció jogalanyaként működő Altáj Köztársaság parlamentje, a Kurultáj döntése nyomán – megtiltották a további kutatásokat, amelyek csak nemrég indulhattak újra).

Sokan úgy gondolnák, hogy egy olyan távoli vidéken, mint Nyugat-Szibéria keleti végei, a kínai–mongol–kazah–orosz határ, aligha lehet a tudományt magas színvonalon űzni. Nos, ez korántsincs így. Novoszibirszk multidiszciplináris kutatóközpontként kitűnő háttérrel biztosít a komplex kutatásokhoz. Ennek jegyében a fent említett paziriki kultúrához sorolható új leletek sokoldalú – régészeti, antropológiai, paleogenetikai, nyelvészeti – elemzése alapján újabban feltételezik, hogy ez a szkíta kulturális csoport kétgyökerű. Alapja az autochton szamojéd lakosság, amely egy nyugatról érkezett iráni népességgel elvegyülve alakította ki a paziriki csoportot. E megállapítást elsősorban a paleogenetikai vizsgálatok eredményeként szűrték le, s nem véletlen, hogy a konferencia résztvevői erősen hangsúlyozták hipotetikus voltát, kiemelve: a kérdés megválaszolásában a „hagyományos” régészeti kutatás mondhatja ki a végső szót.

Visszatérve az interdiszciplinaritásra, a vizsgálatok zömét – a kiterjedt nemzetközi kapcsolatok mellett is – Novoszibirszk laboratóriumaiban végzik. Oroszország harmadik legnagyobb városa hatalmas – huszonnyolc magyarországnyi – terület kulturális kutatóközpontja. Tudományos kapcsolatai, szellemi hatóköre persze ennél jóval kiterjedtebb. Észak- és Belső-Ázsia tanulmányozása visszavisszatérően szerepel céljaik között. Ásatásokat, kutatásokat végeznek Közép-Ázsiában, Mongóliában, Kínában. Mongol kollégáikkal együtt folytatják az ásatásokat a híres hszüingnu/ázsiai hun lelőhelyen, Noin-Ulában. A Kr. u. I. századra keltezhető, lépcső-

zetesen mélyülő hatalmas sírkamrákat (a legutóbb feltárt 18×17 m alapterületű, 18,3 m mély volt – mindezt az időjárás viszontagságai miatt egyetlen szeton alatt kell aprólékos munkával kibontani és dokumentálni) persze régésrég kifosztották, ám a legfőbb szenzációk között még így is ott szerepelnek olyan tárgyak, mint egy kínai kocsi, egy évszámos kínai lakkcsésze, s legfőképpen egy, a zoroasztrizmus rituális cselekedeteit ábrázoló szőnyeg.

Az Orosz Tudományos Akadémia Novoszibirszi Tagozatának Régészeti és Néprajzi Intézete nemcsak kelet felé építi kapcsolatait: számos európai és amerikai kutatóközponttal működnek együtt. Sajnálatos, hogy ebbe a körbe Magyarország jelenleg nem esik bele, pedig mind régészeinknek, mind néprajzosainknak számos témában jelentene nagy lehetőséget. Gondoljunk csupán az Ob alsó folyásánál élő obi ugorokra, akiknek vidékén

az intézet munkatársai komplex néprajzi-régészeti expedíciókban dolgoznak. Az ott kutatók számára egyértelmű, hogy a két diszciplína határa ennek az archaikus közösségnek a kutatásában elválaszthatatlanul összemósódik. Aligha kell bizonygatnunk, hogy a Kárpát-medence korai történetében mekkora jelentőséggel bírtak az Altajtól a Kárpátokig, sőt azokon túl ívelő területet évezredek óta benépesítő, kezdetben még néven sem nevezhető, később szkíta, szarmata, hun, türk stb. néven ismertté vált sztyeppei népek. Vajon nem kellene-e őket közösen kutatnunk? Helyes-e, ha az átfogó tudományos projektekből épp egy olyan ország marad ki, amelynek történetét alapvetően meghatározták a keletről érkező sztyeppei népek?

Kulcsszavak: *szkíta, régészet, Altáj, Pazirik kultúra, Novoszibirszk, konferencia*

AZ EURÓPAI KORSZAK VÉGE? NYÍLT NAP A BERLIN-BRANDENBURGI TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

Rózsa Erzsébet

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem Filozófia Intézet, a DE Bioetika Kutatócsoportjának vezetője
rozsza.erzsebet@arts.unideb.hu

A Berlin-Brandenburgi Akadémia 2011 nyarán ötödik alkalommal rendezte meg a nagyközönség számára is nyitott akadémiai napot. A rendezők azt a kérdést állították előtérbe, hogy valóban végét járja-e a történelem európai korszaka? A nyolc német akadémiát magába foglaló Német Akadémiák Uniójának jelenlegi elnöke, Prof. Dr. Günter Stock bevezető gondolatai szerint Európa évszázadokon keresztül uralta és alakította a világot. Ma azonban már kritikusan gondolkodunk az európai világhuralomról. A modern tudomány vagy az ipari forradalom győzelmi menete Európából indult. A felvilágosodás, a demokrácia, a jogállamiság ugyan nem voltak ennyire sikeresek, de ezek is alakították a világot. Ezzel szemben Európa politikai és gazdasági súlya a világban mindinkább veszít erejéből. Elterjedt az a meggyőződés, hogy most egy „ázsiai korszak” előtt állunk. S vajon mi lesz a világ európai alakításából egy olyan évszázadban, amelyet más kultúrák határoznak meg? Ilyen és hasonló kérdéseket tettek föl és vitattak meg az akadémiai napon. E kérdésekben Európának a 21. század elején kialakuló önértékelése és más kultúrák általi értékelése jutott kifejezésre.

Prof. Dr. Elke Lütjen-Drecoll, a Mainzi Tudományos és Irodalmi Akadémia elnöke, egyúttal az unió alelnöke megnyitójában utalt arra, hogy ez a szervezeti forma az egykori Porosz Akadémia utódaként jött létre. Több mint 1900 kutató tartozik hozzá, a legkiválóbbak a társadalom- és bölcsész tudományok, a természettudományok, műszaki tudományok és a művészeti tudományok területeiről.¹ Tizenkét éve léteznek közös projektjeik, például Leibniz és Kant műveinek teljes kritikai kiadása, vagy a Haydn- és a Mendelssohn-kutatás. Az idei akadémiai uniós rendezvényt a heidelbergi és mainzi akadémia készítette elő, bár mind a nyolc akadémia közreműködött az előkészítésben és lebonyolításban. A nyílt nap céljaként az elnökasszony a tudomány és a társadalom közötti dialógust jelölte meg az Európa és az európai kultúra szerepét illető alapkérdésekben. Ehhez a gondolathoz csatlakozott Prof. Dr. Hermann Hahn, a Heidelbergi Tudományos Akadémia elnöke. Leszögezte: ma a tudósok tudatosan és

¹ Az unió alapító elnöke Prof. Dr. Volker Gerhardt, aki a berlini Humboldt Egyetemen 1992-től dolgozik. A Debreceni Egyetemmel régi kapcsolatokat ápol, 2007-ben díszdoktor lett.